

УДК 330.3

К. В. Тарасов,
здобувач ДУ "Інститут економіки та прогнозування" НАН України, м. Київ

РЕФОРМУВАННЯ МЕТОДІВ НАРАХУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ АМОРТИЗАЦІЇ З МЕТОЮ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ

К. V. Tarasov,
Competitor of the Institut for economics and forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences, Kiev

REFORMING CALCULATION METHODS OF TAX DEPRECIATION FOR CAPITAL ASSETS REPRODUCTION

Розглянуті системи податкової амортизації підприємств. Проаналізовано досвід амортизаційної політики зарубіжних країн у порівнянні із політикою податкової амортизації України. Запропоновано новий порядок податкової амортизації, що забезпечує більш ефективне накопичення ресурсів для економічного зростання.

The systems of tax depreciations for firms are observed. The experience of foreign countries's tax depreciation policies are analysed in comparison with tax depreciation policy of Ukraine. The new order of tax depreciation for Ukrainian commerce firms is proposed. This order will provide more effective accumulation of resources for economic growth.

Ключові слова: основні засоби, податкова амортизаційна політика, методи амортизації, переоцінка, інфляція.

Key words: fixed assets, tax depreciation policy, methods of depreciation, revaluation, inflation.

ВСТУП

Амортизаційна політика є одним із найважливіших методів сучасної економічної політики, спрямованої на регулювання нагромадження основного капіталу підприємствами. У сучасних умовах значної нестачі на підприємствах України основного капіталу для розширеного економічного зростання формування оптимальної податкової політики є особливо актуальним.

Реформуючи податкову амортизаційну політику України, доцільно використовувати досвід індустріальних країн із ринковою економікою, що активно застосовують податкову амортизаційну політику як засіб державного регулювання економіки протягом останніх 70 років.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Вивчення амортизаційної політики та її впливу на оновлення основного капіталу було і є активною темою економічних досліджень протягом останніх десятиріч.

Ще радянські дослідники проаналізували підходи в різних зарубіжних країнах до формування амортизаційної політики. Так, В. Студенцов дав детальний аналіз

амортизаційної політики Великобританії протягом 1940—1980-х рр. [18]. О.М. Волков проаналізував зміни амортизаційної політики в Швеції за період від кінця 2-ї світової війни до середини 80-х рр. [8]. А.Г. Загородній, Ю.І. Стадницький та Т.Л. Саган проаналізували основні напрями амортизаційної політики в США у порівнянні із амортизаційною політикою в Україні та надали пропозиції щодо формування амортизаційної політики в Україні [11]. У колективному дослідженні під керівництвом С. Козьменко досліджено зв'язок принципів формування амортизаційної політики із циклами відновлення капіталу та запропоновано методологію формування амортизаційних відрахувань із урахуванням оновлення основних фондів. О. Вісцька [7], Н. Шемякіна [20], О. Кленін [12], Л. Ширяєва [21] у своїх роботах запропонували різноманітні варіанти розрахунків економічного ефекту від амортизації.

Разом із тим, завдання розробки оптимальної форми податкової амортизаційної політики для підприємств в Україні ще далеко від завершення. Зокрема, більшість пропозицій про вдосконалення методів нарахування амортизації включає застосування досить складних розрахунків, що не завжди прийнятно, наприклад, для

Таблиця 1. Основні типи відтворювального процесу на підприємстві при повному фінансуванні

№ пп.	Значення параметрів	Характеристика
1	2	3
1	Доходи більші від витрат	Розширене відтворення (рекапіталізація)
2	Доходи дорівнюють витратам	Просте відтворення (рівноважна капіталізація)
3	Доходи менші за витрати	Звужене відтворення (декапіталізація)

Рис. 1. Схема опосередкованого впливу амортизації на фінансові ресурси відтворення підприємства

суб'єктів малого підприємництва, яким доцільно користуватися максимально спрощеною системою обліку. Тому тема пошуку оптимальної форми податкової амортизації вимагає додаткових досліджень.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є аналіз основних проблем формування податкової амортизаційної політики, а також виявлення недоліків податкової амортизаційної політики України та внесення пропозицій щодо нового підходу до нарахування податкової амортизації на підприємствах України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Процес амортизації викликає значні дискусії щодо своєї сутності, у цьому питанні науковці досі не дійшли єдиних висновків. Так, у монографії [18] наведено понад 100 означень амортизаційного процесу, що об'єднані в 14 концепцій. Найбільш дискусійним, на наш погляд, є питання, чи являється амортизація джерелом відтворення капіталу підприємства. Розглянемо основні схеми відтворення при повному самофінансуванні підприємства (табл. 1).

Таким чином, розвиток підприємства за умови повного самофінансування відбудеться лише при перевищенні доходів над витратами. Наявність амортизації на підприємстві не гарантує отримання джерел для розвитку, якщо дане підприємство не забезпечить у потрібному обсязі реалізацію своєї продукції.

Тому амортизація впливає на наявність фінансових ресурсів підприємства лише опосередковано (рис. 1).

Таким чином, головний вплив амортизації на фінансовий ресурс відтворення підприємства полягає у можливості змінювати величину оподаткованого прибутку.

Але в сучасних умовах в більшості країн світу із індустріальною економікою амортизація обладнання, що враховується при оподаткуванні прибутку (податкова амортизація), здійснюється за іншими правилами, ніж амортизація для визначення бухгалтерського прибутку (бухгалтерська амортизація). При цьому широко застосовується метод прискореної амортизації, суть якого полягає у списанні вартості основних засобів на витрати

протягом часу, що значно менший за період фізичного зносу обладнання. Такі методи застосовуються у провідних індустріальних країнах (наприклад, США, Японія, ФРН) із 30—40-х рр. 20-го століття. Таким чином, прискорена амортизація в практиці економічної політики повністю відділилася від реальних термінів фізичної придатності обладнання. Така амортизаційна політика проводиться із метою уникнення не фізичного, а морального зносу обладнання, що проявляється у вигляді появи або аналогічного за вартістю більш продуктивного обладнання, або більш дешевого оновлення обладнання збільшилася під впливом науково-технічної революції, тож методика прискореної амортизації пошири-

лась від найрозвинутіших країн до всіх країн, що перейшли або переходять до індустріальної стадії господарства. Крім того, із початку 70-х рр. у зв'язку із поширенням в індустріальних країнах явища довготривалої щорічної інфляції велику актуальність становить врахування також і суто інфляційного знецінення вартості основних засобів, що відшкодовується у витратах підприємства.

Розглянемо основні особливості прискореної амортизації.

1. За допомогою прискореної амортизації досягти безпосередньої економії із податку на прибуток для підприємства можливо тільки у випадку, коли на період списання більшої частини вартості обладнання ставка податку на прибуток вища, ніж у наступні роки. Відтак, під оподаткування за вищою ставкою підпадає менша абсолютна сума прибутку. У випадку ж незмінної ставки оподаткування прибутку за весь загальний період дії обладнання прискорена амортизація переваги не надає, оскільки списується в загальному одна й та сама вартість обладнання, тільки із різною розбивкою по роках.

2. З точки зору інфляційного знецінення вартості обладнання прискорена амортизація має певну реальну перевагу, оскільки більша частина вартості списується у перші роки дії обладнання, коли загальний індекс знецінення первісної вартості від моменту ведення в дію об'єкта основних засобів менший, ніж у останні роки експлуатації обладнання. Однак альтернативним до прискореної амортизації методом щодо врахування інфляції у амортизації є постійно здійснювана переоцінка залишкової вартості об'єктів основних засобів.

3. До недоліків прискореної амортизації зазвичай відносять неможливість скористатися зменшенням оподаткованого прибутку у випадку збитковості підприємства. Але не можна забувати, що така можливість залежить також і від того, чи дозволяє законодавство переносити збитки на наступні роки. У випадку дозволу у податковому законодавстві перенесення збитків на кілька наступних років можливість скористатися прискореною амортизацією зберігається навіть у збиткових підприємств.

Самих методів нарахування амортизації у світовій практиці налічується кілька десятків, які зазвичай об'єднують у такі групи:

- 1) лінійні;
- 2) методи зменшення залишкової вартості;
- 3) кумулятивні методи;
- 4) виробничі методи.

Виклад методики розрахунку та переваг і недоліків кожного із наведених вище методів містяться у будь-якому підручнику із управлінського обліку, тому тут ми їх викладати не будемо, натомість зазначимо інший важливий момент.

Досить часто дослідники прямо ототожнюють вибір методу амортизації не тільки із швидкістю відшкодування вартості основних засобів, але також із здійсненням нових капітальних інвестицій, а це далеко не одне й те саме. Цікаве дослідження здійснив ще радянський дослідник В. Студенцов на матеріалах економічного розвитку Великобританії за 40 післявоєнних років. Для Великобританії за період 40—80 рр. ХХ сторіччя проблема оновлення основних засобів була дуже актуальною у зв'язку із технічним відставанням британської промисловості від японських та європейських конкурентів, тому за цей період в Британії були випробувані дуже різноманітні варіанти амортизаційної політики. За результатами дослідження, В. Студенцов прийшов до висновку, що при здійсненні нових капітальних інвестицій для фірм були важливішими такі фактори, як ринкова кон'юнктура, майбутні доходи і т.д., а не прискорені ставки амортизації, причому власні інвестиційні розрахунки фірми здійснювали досить простими методами [18, с. 64—70].

Інше важливе питання — чи застосовувати для податкової амортизації порядок, відмінний від амортизації бухгалтерської? На нашу думку, застосовувати такий порядок доцільно через наступні причини.

1. В умовах бухгалтерського обліку застосовується оцінка основних засобів, що базується на справедливій вартості. Такі вимоги Міжнародних стандартів фінансової звітності, за якими облік орієнтований на складання фінансової звітності, зручної для потенційних інвесторів і орієнтований на існування фінансового ринку. Справедлива вартість — це величина, яка визначається підприємством і її важко перевірити. У той же час для податкового обліку важливим є контроль за вартістю основних засобів, який би мав чіткі орієнтири, тому в податковому обліку доцільно орієнтуватися на величину придбання діючих основних засобів як капітальних активів. Різниця між цими двома величинами вартості капітального активу отримала назву "коефіцієнт Тобіна" за ім'ям відомого американського економіста нобелівського лауреата Дж. Тобіна.

2. У бухгалтерському обліку враховується амортизація будь-яких основних засобів, придбаних підприємством, в той час як у податковому обліку не враховується амортизація основних засобів, що не відносяться безпосередньо до діяльності підприємства (наприклад, автомобілі для особистих потреб керівництва).

3. У практиці податкової амортизації зарубіжних країн основні засоби класифікуються досить детально, виходячи із їх техніко-економічного призначення, часто класифікація основних засобів становила кілька сотень або навіть тисяч номенклатурних груп. У бухгалтерському ж обліку, як правило, основні засоби класифікуються на кілька десятків номенклатурних груп, виходячи із матеріально-речового стану.

Таблиця 2. Стан основних засобів підприємств України у 2000—2010 рр.

Рік	Первісна вартість, млн грн.	Залишкова вартість, млн грн.	Питома вага залишкової вартості, %	Питома вага накопиченого зносу, %
2000	828822	466448	56,3	43,7
2001	915477	503278	55,0	45,0
2002	964814	512235	53,1	46,9
2003	1026163	538837	52,5	47,5
2004	1141069	587453	51,5	48,5
2005	1276201	661565	51,8	48,2
2006	1568890	774503	49,4	50,6
2007	2047364	993346	48,5	51,5
2008	3149627	1251178	39,7	60,3
2009	3903714	1597416	40,9	59,1
2010	6648861	1731296	26,0	74,0

Джерело: підготовано на підставі узагальнення [17].

4. У бухгалтерському обліку витрати на ремонт основних засобів відносяться без обмежень на збільшення вартості основних засобів або витрати періоду залежно від економічного змісту ремонту. У податковому законодавстві величина витрат на ремонт основних засобів, що відноситься на збільшення залишкової вартості або витрати періоду, суворо регламентується.

5. У бухгалтерському обліку при продовженні експлуатації основних засобів після повного списання їх вартості на витрати, як правило, застосовується нова справедлива оцінка основних засобів, і на цю суму збільшується доход підприємства, і на них знову нараховується амортизація, а в податковому обліку такі дії зазвичай не практикуються.

Ситуація із податковою амортизацією в Україні протягом останніх 15 років досить складна. Із оподаткування прибутку за Законом "Про оподаткування прибутку підприємств" було виділено всього 3 групи основних фондів для податкової амортизації, потім у 2004 році їх було замінено на 4 групи, переоцінка основних засобів могла бути проведена в дуже обмеженому обсязі. До того ж, суто обліковий аспект податкової амортизації основних засобів був дуже ускладнений через складні правила розрахунків (наприклад, нарахування амортизації в цілому по групі, особливий порядок обліку ремонтів), що вимагало значних витрат часу.

Із прийняттям Податкового Кодексу України слід відмітити значне покращання підходів до податкової амортизації. Так, уніфіковані податкові методи нарахування амортизації із бухгалтерськими, а також уніфікована податкова класифікація основних засобів із бухгалтерською. Разом із тим, залишився недосконалим порядок переоцінки основних засобів у зв'язку із інфляцією. Відповідно до ст. 146 Податкового Кодексу України, платник податку має право (не обов'язок!) здійснити індексацію вартості основних засобів, причому якщо річний індекс інфляції відповідно до спеціальної формули розрахунку становитиме 10 відсотків і вище. Таким чином, якщо, скажімо, протягом 5 років індекс інфляції буде 9 відсотків і за 5 років становитиме понад 50 відсотків, підприємець все одно не має права індексувати вартість основних засобів.

Тим часом у західних країнах питанню переоцінки основних засобів приділяється велика увага. Зокрема, в Японії на початку економічних реформ у 1950-х рр. тричі здійснювали переоцінку активів підприємств, в

Таблиця 3. Співвідношення податкової та бухгалтерської амортизації в Україні за окремі роки

Показник	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Бухгалтерська амортизація, млрд грн.	42,58	49,24	56,87	63,10	84,1	108,4	120,50	121,90
Податкова амортизація, млрд грн.	15,78	20,84	30,07	36,40	43,0	52,0	69,04	72,57
Співвідношення податкової та бухгалтерської амортизації, %	37,1	42,3	52,9	57,7	51,1	48,0	57,3	59,5

Джерело: підготовано на базі даних із [17].

Таблиця 4. Запропонований спосіб переоцінки основних засобів та нарахованої амортизації у податковому обліку

Порядковий №	Найменування стадії	Зміст розрахунку
1	Визначення індексу переоцінки (Іпер)	Уповноважений орган державного управління встановлює в кінці року для кожної групи ОЗ окремо
2	Переоцінка залишкової вартості (Взал) податкової групи ОЗ	Взал * Іпер
3	Визначення суми додаткової амортизації (Адоп), що додається до нарахованої амортизації (Анар) за кожною податковою групою ОЗ	Адоп = Анар * ((Іпер-1)/2)

Джерело: сформовано автором.

результаті чого вартість активів у різних галузях зростає у 8—16 разів [2, с. 126]. У ФРН на початку економічних реформ в 1949 році було переоцінено залишкову вартість ОЗ і одразу списано на суму, більшу ніж їх первісна вартість [10, с. 123—138].

Динаміка стану основних засобів підприємств України наведена в таблиці 2.

Із наведених даних видно, що стан основних засобів на підприємствах України в цілому постійно погіршується. І хоча основні засоби фізично можуть експлуатуватися зазвичай довше, ніж триває термін списання їх вартості, такий стан речей викликає занепокоєння.

Співвідношення податкової амортизації до бухгалтерської амортизації в Україні по окремих роках наведено в таблиці 3.

Як видно із наведених даних, співвідношення податкової амортизації до бухгалтерської за останні кілька років стабільно становило від 40 до 60 відсотків.

Таким чином, із прийняттям Податкового кодексу приділено більше уваги питанням спрощення податкової амортизації та уніфікації її із фінансовою амортизацією, але недостатньо приділено увагу своєчасній переоцінці основних засобів. У той же час державна економічна політика вимагає такого підходу до податкової амортизації, який:

- 1) враховував би і моральний знос, і інфляційне знецінення;
- 2) забезпечував би ефективний податковий контроль;
- 3) був простий для підприємств з точки зору здійснення розрахунків.

Зазначимо, що ряд дослідників пропонують досить складні розробки методів нарахування амортизації [7; 12; 13; 20; 21], які на практиці складно здійснити навіть

із використанням типових функцій MS Excel або бухгалтерських комп'ютерних програм і які, на нашу думку, нереально впровадити у практичну діяльність навіть середніх підприємств через те, що лише обмежена кількість фінансистів, в основному працівників великих підприємств, має відповідну математичну підготовку, чого не можна сказати про рядових бухгалтерів.

Тому ми пропонуємо для обговорення систему податкової амортизації в Україні, що базується на наступних принципах.

1. Податкова амортизація нараховується лише на ті необоротні активи, що безпосередньо використовуються у діяльності суб'єкта господарювання.

2. Необоротні активи, на які нараховується податкова амортизація, класифікуються за групами, виходячи із їх техніко-економічних особливостей, не обов'язково прив'язуючись до класифікації основних засобів у бухгалтерському обліку, або на базі класифікації синтетичних рахунків бухгалтерського обліку із подальшою детальною класифікацією на підгрупи за техніко-функціональними ознаками.

3. Для основних засобів всіх груп застосовується лінійний спосіб амортизації. Для кожної групи державою встановлюється граничний мінімальний та максимальний термін експлуатації. Для тих груп, для яких потрібна прискорена амортизація, директивно встановлюється відсоток вартості, що має бути списаний у перші 2 або 3 роки експлуатації.

4. Якщо об'єкт експлуатується після повного списання вартості, переоцінка його по справедливій вартості та будь-яке інше збільшення вартості не здійснюється, за винятком витрат на ремонт.

5. Будь-які витрати на ремонт основних засобів відносяться у податковому обліку на збільшення залишкової вартості основних засобів і амортизуються у звичайному порядку. Витрати на ремонт, що здійснюються у останній рік експлуатації об'єкту основних засобів, відносяться на збільшення залишкової вартості і списуються на витрати у кінці року. Витрати на ремонт, що здійснені на об'єкті ОЗ після закінчення терміну його експлуатації та повного списання вартості, збільшують залишкову вартість об'єкта ОЗ та амортизуються лінійним методом протягом 24 місяців. Якщо здійснено витрати на ремонт одразу кількох об'єктів ОЗ, то загальні витрати на ремонт розподіляються між цими об'єктами ОЗ пропорційно їх залишковій вартості.

6. По кожній податковій групі ОЗ щорічно державний регулятор розраховує індекс переоцінки, виходячи зі зміни роздрібних (не оптових!) цін на ОЗ цієї групи. Після цього в кінці року залишкова вартість кожного об'єкту ОЗ індексується множенням на індекс для відповідної групи. До загальної річної суми амортизації по податковій групі додається сума, яка вказана в таблиці 4.

Податковий облік амортизації ОЗ пропонується організувати наступним чином:

1) для кожного об'єкта ОЗ на підприємстві присвоюється податковий інвентаризаційний номер (ПІН), що є незмінним, поки об'єкт ОЗ знаходиться на підприємстві;

2) запровадити обов'язкові документи податкового аналітичного обліку: картка податкового обліку об'єкту ОЗ; розрахунок податкової амортизації об'єкта ОЗ; розрахунок податкової переоцінки по групі ОЗ; розрахунок розподілу витрат на ремонт між об'єктами ОЗ;

3) до податкової декларації подавати додаток про нарахування амортизації у розрізі кожного окремого об'єкта ОЗ, при цьому об'єкти ОЗ із зазначеним лише ПІН мають бути розподілені таким чином:

— невиробничі ОЗ (податкова амортизація не нараховується);

— об'єкти ОЗ по податкових групах (податкова амортизація нараховується у звичайному порядку);

— діючі об'єкти ОЗ, по яких повністю списана вартість (податкова амортизація не нараховується);

— діючі об'єкти ОЗ, по яких повністю списана вартість, але був здійснений ремонт і амортизується сума ремонту.

На нашу думку, запропонований порядок амортизації забезпечить водночас контроль з боку держави за амортизаційним процесом і в той же час дає можливість спростити розрахунки податкової амортизації для самих підприємств. Впровадження єдиного податкового інвентарного номера дозволить як завгодно змінювати податкову класифікацію основних засобів без загрози втрати контролю. А не включення до витрат періоду ремонту основних засобів якраз буде стимулювати здійснювати їх заміну. Для цього доцільно буде у законодавстві встановити чіткі критерії розмежування між ремонтом ОЗ та їх технічним обслуговуванням, оскільки технічне обслуговування за своєю сутністю не є ремонтом, а є невід'ємною частиною експлуатації обладнання.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В Україні модель податкової амортизації не сприяє накопиченню капіталу для оновлення основних фондів. Із введенням в дію Податкового Кодексу ситуація поліпшилась, але не докорінно. Ряд питань ще залишається недослідженими. Зокрема, доцільно в подальшому здійснити дослідження для визначення кількості податкових груп основних засобів та порядок розрахунку індексу реальних цін для їх щорічної переоцінки.

Література:

1. Астапова Г.В. Фінансові механізми відтворення та оновлення основних фондів підприємств: монографія / Г.В. Астапова, С.Т. Пілецька, І.В. Біскупська. — К.: НАУ, 2012. — 200 с.
2. Баскакова М.В. Японія: государство и накопление основного капитала / М.В. Баскакова. — М.: Наука, 1976. — 172 с.
3. Болховитинова Е.Ю. Накопление основных фондов Украины (итоги и перспективы): монографія / Е.Ю. Болховитинова. — К.: Наукова думка, 1993. — 152 с.
4. Борисенко З.Н. Амортизационная политика: монографія / З.Н. Борисенко. — К.: Наукова думка, 1993. — 135 с.

5. Буркинський Б.В. Амортизація як джерело інвестування у морський транспорт: монографія / Б.В. Буркинський, М.І. Котлубай. — Одеса.: ІПРЕД НАНУ, 2001. — 122 с.

6. Бубенко П.Т. Амортизація і відтворення основних фондів житлово-комунальних підприємств: монографія / П.Т. Бубенко, В.І. Титяєв, О.В. Димченко та ін. за заг. ред. П.Т. Бубенка. — Х.: ХНАМГ, 2010 — 255 с.

7. Виецкая О.В. Налоговая амортизация: теории, опыт и проблемы применения: монографія / О.В. Виецкая. — Донецьк: НАН України, Інститут економіки промисловості, 2008 — 132 с.

8. Волков А.М. Экономика современной Швеции (проблема накопления капитала) / А.М. Волков. — М.: "Наука", 1987. — 141 с.

9. Дем'яненко М.Я. Проблеми амортизації в аграрному секторі АПК (обліково-аналітичний аспект): монографія / М.Я. Дем'яненко. — К.: ННЦ ІАЕ, 2006. — 178 с.

10. Заикина В.И. ФРГ: государство и накопление основного капитала / В.И. Заикина — М.: Наука, 1973 — 192 с.

11. Загородній А.Г. Державна амортизаційна політика в системі регулювання підприємницької діяльності: монографія / А.Г. Загородній, Ю.І. Стадницький, Т.Л. Саган. — Львів: ЗУКЦ, 2005. — 236 с.

12. Кленін О.В. Ефективність відтворення основного капіталу підприємств: монографія / О.В. Кленін. — Донецьк: НАН України; Інститут економіки промисловості, 2006. — 196 с.

13. Козьменко С.Н. Амортизация и оптимальные сроки службы техники: монографія / С.Н. Козьменко, Т.А. Васильєва, С.П. Ярошенко, С.В. Леонов и др. — Сумы: Деловые перспективы, 2005. — 223 с.

14. Корінев В.Л. Ціноутворення на продукцію машинобудівного підприємства: монографія / В.Л. Корінев, М.О. Бакулева, І.В. Олійник. — Запоріжжя: КПУ, 2011. — 212 с.

15. Левицька І.В. Відтворення основних засобів: теорія і практика: монографія / І.В. Левицька. — К.: НУХТ, 2010. — 280 с.

16. Найденов Г.Н. Воспроизводство основного капитала и циклическое развитие экономики США / Г.Н. Найденов. — М.: Наука, 1985. — 144 с.

17. Основні засоби України за 2000—2010 рр.: Статистичний збірник / [від. за випуск М.М. Собко]. — К.: Державна служба статистики України, 2012. — 292 с.

18. Студенцов В.Б. Великобритания: государство и накопление основного капитала / В.Б. Студенцов. — М.: Наука, 1987. — 136 с.

19. Фукс А.Е. Амортизація та оновлення основного капіталу: теорія і практика: монографія / А.Е. Фукс. — К.: КДЕУ, 1996. — 160 с.

20. Шем'якіна Н.В. Амортизація основних засобів: проблеми та методи вирішення: монографія / Н.В. Шем'якіна. — Донецьк: Інститут економіки промисловості НАН України, 2009. — 98 с.

21. Ширяева Л.В. Методы и модели управления воспроизводством парков оборудования: вероятностный поход: монографія / Л.В. Ширяева. — Одесса: Астропринт, 2008. — 256 с.

Стаття надійшла до редакції 18.06.2013 р.